

NOTE DESPRE BINOMUL CULTURĂ–CIVILIZAȚIE

Maura-Geraldina GIURA

Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu, Departamentul de Studii Romane
Lucian Blaga University of Sibiu, Department of Romance Studies
Personal e-mail: maura.giura@ulbsibiu.ro

NOTES ON THE “CULTURE–CIVILIZATION” BINOMIAL

The ratio of culture and civilization is brought back into discussion from an analytical point of view in the 18th century. The above-mentioned binomial has been interpreted in various forms, from the overlapping of these notions to their friendly opposition. In recent definitions, in a certain way, the term of culture is preserved. Later, Oswald Spengler brought some shades in the ratio culture–civilization. In the present article we have offered a few remarks which are strong arguments in favor of this ratio as the one showing perfect identity or complementarity.

Keywords: culture, civilization, citizen, spirituality, cultural anthropology.

Secolul al XVIII-lea aduce în focarul abordărilor, dezbaterilor și controverselor științifice ulterioare problematica raportului dintre „Cultură” și „Civilizație”. Inițial, raportul a fost perceput ca fiind de sinonimie a celor doi termeni, Kultur, din germană, fiind utilizat în contexte de similaritate cu Civilisation, din franceză, cel de-al doilea fenomen al binomului nefiind vreodată adaptat în limba lui Goethe. Ulterior, în literatura de specialitate germană raportul apare cel mai frecvent de... opoziție și, mai rar, de complementaritate. Este interesantă, sub semnul argumentării lingvistice, al semasiologiei, împrejurarea că termenul cultură în forma Kultur și, apoi, scris Kultur, în germană era sinonim cu civilizație, la început, deci în secolul numit, dar ulterior se adaugă acestuia noțiunea Bildung, respectiv gebildet, care nuanțează și îmbogățește sensul lui Kultur, semnificând o stare de împlinire, de desăvârșire intelectuală la care ajung numai indivizii dotați în mod deosebit și incluzând efortul persoanei de a se autodepăși, enunțul din dicționare punând în centrul semnificației ideea de formare prin cultură, literal, „rafinarea sau cizelarea tuturor forțelor spirituale și trupesti ale unui om sau ale unui popor”, astfel încât, prin acest cuvânt, să se înțeleagă atât înobilarea spiritului prin eliberarea de prejucii, cât și cizelarea moravurilor, obiceiurilor.¹ De remarcat, în acest context, faptul că o atare poziționare hermeneutică în descifrarea semasiologică a termenului cultură (în forma Bildung) ne poate ușor trimite cu gândul și la etimologia cuvântului „civilizație”, căci etimonul latinesc, substantivul civilitas, adjectivul civilis, ambele de la civis = cetățean, exprimau chiar calitățile generale

ale cetățeanului, locuitor al cetății. Or, cum bine se știe, pentru vechii greci și romani, condiția individului–cetățean era aceea a unui comportament civilizat, model perfect și inegalabil al umanității, și tot ce nu se afla sub incidența acestor imperative culturale era denumit ca „barbar”.

Cultură–civilizație, binomul cu cea mai vizibilă și mai răspândită frecvență în analizele culturologice, a cunoscut și el o largă plajă de interpretări, mergând de la suprapunerea noțiunilor până la reconciliabila lor opunere. În definiții relativ recente – pe această direcție avem în vedere antropologia culturală americană, mai ales sinonimia, perfecta suprapunere – se păstrează termenul cultură, fiind unicul folosit, ca urmare, și sensul celuilalt este înglobat. Un exemplu: „... lucrarea *Patterns of Culture*, de Ruth Benedict/With a New Preface by M. Mead, Boston, Houghton Mifflin Company, 1959, a fost tradusă în franceză prin *Echantillons de civilisation*, iar *Primitive Culture* a lui Taylor – *La civilisation primitive*”². (În expresia românească: eșantioane – tipuri, fragmente, tipuri de civilizație, respectiv civilizația primitivă).

Cea de-a doua direcție de definire a raportului, a opoziției dintre cultură și civilizație, fundamentată pe absolutizarea sensului restrâns al culturii reprezentând exclusiv spiritualitatea, în timp ce civilizația ar avea ca gen proxim valorile materiale și s-ar întrupa în tehnică, îl are ca protagonist pe Oswald Spengler (1880–1936). Concepția acestui filozof și istoric german, personalitate caracterizată printr-o singură operă: *Untergang des Abendslandes* – *Declinul Occidentului* (1918–1922), dar care a stârmit cea mai mare vâlvă în disputa

savantă asupra raportului cultură-civilizație, merită un popas analitic, fie și succint, adică pe cât posibil esențializant. În acest sens, considerăm utile câteva precizări, câteva puncte de vedere ale unora dintre cei care au analizat relația în cauză ca una de opoziție tranșantă, dar și câteva argumente ale celor care au apreciat relația ca fiind una de perfectă identitate sau de complementaritate.

O primă observație o considerăm necesară: plaja extinsă a interpretărilor acestei relații își are explicația în diversitatea domeniilor speciale pe care le evocă, prin diversitatea pozițiilor filozofice, evidențiate în definiții, în aria diferită și, adesea, divergentă privitoare la conținutul termenilor și al relației, în strânsă legătură cu epistemologia științei istorice. Pornind de la aceste premise, vom observa, asemeni Rodicăi Topor, că sinonimia semantică a termenilor are intimă relație cu evoluția lor, cu diacronia, deci o dovadă, cea mai relevantă, că termenul francez *civilisation* își suprapune sensul principal cu acela al cuvântului german *Kultur*, dar suprapunerea implică și anume diferențe, ducând spre complementaritate, una fiind legată de specificul dezvoltării naționale. *Kultur* pune accentul pe formația interioară (mai înainte pomenitul *Bildung*) dezinteresată, înțeleasă de semanticienii germani ca atribut al națiunii și statului, expresie a „sufletului comunității”; în schimb, *civilisation* accentuează prioritar asupra calităților ce conduc la acel „*honnête homme*”, care se individualizează prin: politețe, capacitate de a întreține o conversație, mlădierea moravurilor, echilibru între dezvoltarea intelectuală și organizarea socială (locul, rolul și acțiunea aristotelicianului *zoon politikon*, sau „animal social” în formulare marxistă, ca ființă socială).

Conținutul astfel înțeles al conceptului ne conduce gândul din nou la Aristotel, cu ale sale două sintagme definind ființa om, cea de „*zoon politikon*” și cea de „*zoon logon echon*”³ În fond, opiniile care clamează opoziția netă dintre cultură și civilizație au ca fundament epistemic o absolutizare a sensului restrâns ce se recunoaște primului concept, mai precis ideea că acesta ar reprezenta numai spiritualitatea, iar cel de-al doilea ar cuprinde exclusiv valori materiale și s-ar concentra în tehnică. Adoptând asemenea premisă dihotomică, susținătorii opoziției – dintre care cel mai cunoscut, înaintemergătorul modern și critic, este Oswald Spengler – își bazează argumentația pe următoarele binoame socotite opozitive: a) cultura = desprinderea omului de natură, umanizarea, valorizarea, corelativ cu civilizația, care vizează realitatea socială; b) cultura = interioritatea, interogarea și dezvoltarea vieții sufletești a omului, pe când civilizația = presupune exterioritate, relații interumane, societate; c) cultura = eforturile culturale individuale se convertesc în valori, în schimb; d) cultura = dezvoltarea spirituală în cadrul culturii presupune obligatoriu libertatea, însă civilizația se raportează preponderent la necesitate.

Criteriile diferite utilizate de cercetători în delimitarea conceptului civilizație au condus la tot atât de felurite genuri proximale de definiții. Câteva exemple: criteriul etnografic, cel mai răspândit, „ansamblul caracteristicilor vieții colective ale unei grupări umane”, „ansamblul valorilor materiale ale societății”, „etapă a evoluției societății umane”, „criteriul valoric ce conferă o originalitate specifică”, „starea de ordine, de

legalitate, de respectare a persoanei, de toleranță, de înlăturare a arbitrariului”, „asimilarea valorilor culturii de către societate prin circulația și transformarea lor în bunuri”. De remarcat, în acest cadru analitic, împrejurarea că îndeosebi cercetătorii de peste Ocean, cu mari merite în conturarea și impunerea antropologiei culturale, conferă, cel mai adesea, termenului civilizație chiar sensul de cultură, susținând ca atare omonimia lor semantică. De semnalat și aspectul binecunoscut că, în evoluția semantică a conceptului civilizație și, în paralel, cu însăși evoluția societăților umane și a științelor aplicate acestora, au fost agregate o seamă de determinanți ce ne pot orienta și ne pot oferi indicii noi privitoare la conținutul proteiform al termenului: civilizație industrială, civilizație urbană, civilizația Renașterii (Jean Delumeau), civilizația rurală, civilizația bronzului, civilizația fierului, civilizația tradițională (Mándics György), civilizația aztecă, civilizația maya, civilizația sumeriană etc. Cunoscutul istoric francez F. Guizot definea civilizația ca având drept conținut fundamental ideea de progres general-uman, cu totul opus ideii de decadentă, ori chiar de moarte a culturii, teoretizate de Gianbattista Vico și, îndeosebi, de Oswald Spengler; pentru acesta din urmă, decadentă în istorie este egală cu decadentă a culturilor, pe „traseul” naștere-împlinire-decadentă-sfârșit = civilizație.

De interes real ne-ar putea fi și opiniile care, deși prezintă conținuturile binomului cultură-civilizație ca fiind distincte, nu ezită să accentueze ideea de complementaritate. Două exemple: „Civilizația nu este o entitate care s-ar opune culturii, ci numai unul din aspectele ei” (Tudor Vianu); „Civilizațiile sunt motrice ale culturii, ele nu servesc decât ca să producă cultură” (Miguel de Unamuno).⁴ Spre a evidenția încă și mai mult varietatea unghiurilor din care s-a încercat definirea culturii, vom spune că în orice dicționar de specialitate având acest univers ca temă, ca și în numeroase lucrări din varii domenii ale vieții și activității omului în calitate de ființă socială, vom întâlni termenul regent cultură însoțit de: civică (acea parte a culturii care vizează viața Cetății), autentică (genuine culture, la Edward Sapir, 1884-1939, definită prin armonia sa interioară, prin echilibru și adecvare, expresie a unei viziuni asupra lumii bogat diferențiate și, totuși, coerentă), clasică, contemporană de masă, generală, politică, populară, universală, spirituală; multe dintre aceste sintagme se regăsesc în uzul lingvistic comun, deși nu putem fi siguri că tuturor utilizatorilor le-a fost deschisă calea deplină perceperii a înțelesului acestor formulări.

O amplă dezbateră, îndeosebi în cea de a doua jumătate a secolului precedent, au prilejuit relațiile cultură-valoare, cultură-creație și, de ultimă oră la noi, cultură-comunicare, codificate supranominativ ca „momentul axiologic al culturii”, „momentul demiurgic al culturii” și „momentul comunicațional al culturii” (Al. Tănase). Fenomenele culturale și procesele de comunicare – susține un specialist francez, universitar cu doctorate în estetică și în științele comunicării, fost director al unor centre culturale de notorietate în Franța și în Europa Occidentală – fac parte acum, mai mult ca oricând, din orice viață comunitară. Cultura este comunicare. Elementele constitutive ale culturii și factorii comunicării au trăsături comune. Cultura este sistemul metabolizant care asigură schimburile între indivizi, dar și între

indivizi și societate, sau între societate și univers. Edward T. Hall e, neîndoiește, pentru antropologia contemporană, cel mai fin analist al relației experiență individuală-cultură. Ideea centrală, susținută în numeroasele sale lucrări, este aceea care se desprinde din următoarea constatare: cultura este comunicare și comunicarea este cultură.

În ordinea metodologiei pe care ne-am propus-o, considerăm necesare câteva tușe definitorii referitoare la marile mișcări și procese intelectual-științifice, religioase, cu alte cuvinte, larg culturale – Umanism, Reformă, Renaștere, Luminism – toate cu punctele de naștere, dezvoltare și difuziune înăuntrul secolelor de referință ale lucrării noastre, toate – „importante scheme culturale cu înrăurire asupra mentalității și sensibilității timpului nostru”, după expresia lui George Uscătescu, ori constituind, după expresia altor istorici, o adevărată „revoluție a valorilor spirituale în Europa”.³

Europa Evului Mediu apare construită, din punct de vedere teritorial, încă la sfârșitul veacului al XIII-lea, când stabilirea popoarelor pe continent a devenit înfăptuire după secolele marilor migrații, aspect ce nu se va mai modifica esențial până în zilele noastre. Scriem „esențial” pentru că, sub aspect politic, vremelnic-teritorial, modificările endogene nu pot fi catalogate decât ceea ce au fost – mișcări teritoriale sub aura vremelnice.

În aceste condiții, unitatea Europei trebuie considerată ca fiind o civilizație și o cultură unitare, făurite sub influența marilor civilizații mediteraneene și sub impulsul permanent contributar al populațiilor celor mai evolute, moștenitoare ale civilizației orașelor-cetăți din Grecia și răspândită de cucerirea romană pe teritoriile anexate de cel mai longeviv imperiu din istorie. Este vorba de o civilizație, cea greco-romană, ce constituie fondul comun al concepțiilor europene comune – politice, economice, estetice, filozofice. Desigur, nu vom uita să subliniem că această bază identitară, răspândirea ei datorează mai puțin civilizației greco-romane decât principiului unificator pe care l-a reprezentat creștinismul, nu întâmplător conceptul creștinătate a fost, veacuri la rând, mai uzual decât chiar cuvântul denominativ al continentului.⁶ „Europa” este un cuvânt savant care ajunge, în secolul al XVII-lea, să cucerească treptat, de la vest la est, întrebuintarea curentă. „Europa”, acest cuvânt umanist, angajează în secolul al XVII-lea o luptă disproporționată, norocoasă cu cel de „Creștinătate”, care are de partea sa o mie de ani de folosință, șapte secole de cruciade, o bogată comoară afectivă și eufonia. În jurul lui 1620, „Europa” intrigă, cuvântul este o excepție. În jurul anului 1750, „Creștinătatea” nu mai este decât un arhaism, sensul său s-a modificat, a încetat să mai fie echivalent cu „Europa”. În 1660, „Europa” există la vest în cuvinte, dar în Spania, în sudul Italiei, în Austria, Ungaria, Polonia, în vecinătatea turcilor, pretutindeni unde vechiul spirit de cruciadă rămâne viabil (este o aspirație, o nădejde am spune noi), „Creștinătatea” continuă să fie învingătoare. Confirmând clasicismul Franței lui Ludovic al XIV-lea, Europa Luminilor, pe urma lui Voltaire, își afirmă solidaritatea simțită profund de o elită pe parcursul celor 130 de ani care, din 1630 până în 1760, constituie perioada Europei clasice, o Europă clasică ce înseamnă, „...cu prelungirile sale de peste mări..., 70 până la 100 de milioane de suflete; în o suță

treizeci de ani sunt incluse în lanțul generațiilor o jumătate de miliard de destine, dintre care 250 de milioane retezate înainte de ieșirea din adolescență și nenumărate alte vieți de adulți mai scurte, în medie, decât ale noastre (45-50 ani). Înșiruite, ele reprezintă abia 7-8 % din marea Europă din zilele noastre”.⁷

O panoramare a realităților și a istoriei Europei, perioada secolelor XV – XVIII, cu accent pe elementele ce și-au dovedit fertilitatea continuativă până în zilele noastre, sub semnul perenității unității binomului cultură – civilizație, ne obligă să le accesăm sub semnul structurilor multilaterale – economice, comerciale, sociale, al diversității teritoriale și de ritm al prefacerilor, totul și toate marcate de preeminența comunicării între centre și periferii, fericita expresie a lui Peter Burke, sintagmă ce trimite implicit la ideea de comunicare, cartea acestuia, publicată în 1998, fiind parte a seriei Construcția Europei, inițiativă a cinci edituri, respectiv din München, Oxford, Barcelona, Roma și Paris, serie ce urmărește să arunce o lumină asupra construirii Europei și a punctelor de forță din cursul acesteia ce nu trebuie uitate, fără a disimula dificultățile moștenite din trecut.⁸ Nu ne ascundem, în acest punct, speranța ca și încercarea noastră să se înscrie în asemenea onorant cadru, chiar dacă, sub specie strict formală, asemenea speranță-ambție poate apărea ca nemăsurat și neacoperit orgoliu. De altfel, în opinia noastră, ideile de influență, sincronism, comparativismul, ca disciplină din exegeza literaturii și artelor și chiar protocronismul, ce au dat naștere multor scrieri, în varii domenii ale spiritului, îndeosebi în secolul precedent celui în care ne găsim, au implicată de facto comunicarea, chiar dacă acest termen nu este utilizat, știința ori științele comunicării fiind, ca domeniu distinct al cunoașterii, o temă și un obiect pe care cercetarea științifică le-a abordat relativ recent. Vom mai adăuga în acest cadru cultural un exemplu, din chiar granițele fizionomiei spirituale a oamenilor ce au populat și populează Europa, aparținând unui conational,⁹ explicația la titlu spunând totul despre comunicarea implicită și relația omniprezentă în comunicare: emițător – receptor – feed back sau retroacțiune. Sub același semn, al unității în diversitate și al comunicării sine qua non, putem plasa și culegerea de studii aparținând unui cunoscut universitar ieșean.¹⁰

În ordinea necesității de panoramare a realităților și a istoriei Europei din secolele XIV, XV, XVI, XVII și XVIII, vom face observația preliminară că, sub aspect evenimential, cu ample și profunde consecințe pentru perioada la care facem referință, dar și pentru cea anterioară, până în zilele noastre, o metaforă elocventă, din multele întrebuintate de istoricii cu adevărat creativi, ne apare cea a futurologului american Alvin Toffler, cea a valorilor succesive, metaforă explicativă pentru succesiunea tipurilor de societăți umane: agricolă, industrială și postindustrială (informațională). Ideea de subliniat este aceea că, sub aspectele geografic și temporal, niciunul dintre valuri nu-și impune pretutindeni în lume impactul instantaneu, ci efectele și prezența valului anterior coexistă, o durată, cu noul val ce tinde să-l înlocuiască. În cazul anume al marilor mișcări culturale europene – Umanism, Reformă, Renaștere, Luminism, formarea statelor naționale, metafora implică evident o mare varietate de situații pe întinsul continentului,

ritmuri și consecințe diferite, adaptate unor condiții socio-politice, unor tradiții și mentalități de aceeași natură, deci diferite, tot așa cum în formula „stimul-reacție”, utilizată de unii pentru definirea comunicării, cel de al doilea termen al relației poate lua forme, intensități și consecințe, practic, pe o scală de la zero la infinit. Intră în joc și conceptul polivalent de informație. „Cine spune comunicare se referă, de fapt, la informație – susține J.J. Van Cuilenburg: „Actul comunicării se încheie cu explicațiile pragmatice pentru receptor, etapa finală a transferului de informație.”¹¹

Să trecem – succint – în revistă fundalul istoric de pe ale cărui structuri au pornit „valorile culturale” ce alcătuiesc conținutul perioadei de referință a studiului nostru, mai exact originile și evaluările cele pregătitoare și explicativ-argumentative de ordin politic-evenimential, geografic, economic, comercial, social (rural, urban, instituțional, demografic), crize, schisme, erezii, șocuri, cotituri, nașteri, „apocalipse”, ale unor episoade ce aduc și valori noi, încercări reușite și eșecuri, afirmări, ascensiuni, redresări și decăderi, căci istoria oricărei perioade lungi nu urmează o simplă linie continuă ascendentă, sau invers. Nu întâmplător, pentru luminarea realităților complexe ale vreunei perioade ori pentru devenirea vreunui domeniu al cunoașterii, întâlnim comparații ori metafore precum „fluviul noroios și însângerat al istoriei”, completate de și explicate prin „situații sociale și politice mereu dificile, adesea dramatice, iar uneori tragice.”¹² Dar, mai întâi, socotim necesară o mică zăbavă asupra sensurilor și comprehensiunilor conceptului „istoric”, cu referire la modul (stilul) scrierii acesteia, având în vedere, aici și acum, doar operele citate existente în bibliografie. O primă opțiune a autorilor provenind din varii perioade mentalități naționale am putea-o aprecia sub denotația de „știință istorică”, indiferent câte variante hermeneutice și epistemologice acoperă această sintagmă. Avem în vedere, în cazul nostru: a) lucrările semnate S. Berstein, P. Milza, W. Durant, F. Brauden, J.M. Roberts, P. Chaunu, J. Delumeau, precum și toate volumele din colecția „Construcția Europei”, scrierile lui J. Burckhard, J. Huizinga, A. Oțetea, N. Iorga, R. Teodorescu, Al. Duțu, P. Teodor, V. Neumann; b) J. Fontana, H.W. van Loon, lucrări cu atât mai reprezentative pentru demarcația în cauză, cu cât titlurile sunt mai ambițioase în privința cuprinderii: Europa în fața oglinzii (9+1 oglinzi - 198 p.), respectiv Istoria omenirii – de la „omul preistoric” la Primul Război Mondial – în 380 pagini. O a doua opțiune s-ar referi la ceea ce a încetățenit conștiința publică de la noi – ideea de știință popularizată (sau vulgarizată), în care am încadra scrieri ce reamintesc unele dintre sensurile cu care latinii au investit utilizarea cuvântului historia, -ae, respectiv „povestire”, „basm”, „descriere”, opuse ori măcar neluătoare în seamă a interogației devenite leitmotiv la marele scriitor Marin Preda: „Pe ce te bazezi, monșer?”

Apreciem că, pentru o bună, corectă și cât mai exactă descriere a perioadei de tranziție de la medievalul la modernul european, va trebui să acordăm, într-o definiție, spațiu și timp de reflecție complexității problematice pe care o acoperă noțiunile de unitate (culturală și de civilizație) europeană, Creștinism – Creștinătate, Umanism, Reformă – Contrareformă, Renaștere, Luminism, fără a omite imensa deschidere spre lumea largă a

continentului nostru, grație căreia s-a impus, apreciat de unii, criticat de alții, conceptul europocentrism. Facem precizarea că marile descoperiri de „lumi noi”, la capătul multiplicării căilor și expedițiilor maritime cunoscute, nu sunt singura cauză a polemicilor iscate de termenul și mentalitatea designate de europocentrism, acestea având o mai lungă carieră până în perioadele ce au urmat destrămării imperiilor coloniale. Într-o încercare de radiografiere more geometrico a perioadei, vom fi de acord cu istoricii francezi că „secolul al XIV-lea constituie pentru Europa debutul unei epoci de calamități pe care le rezumă celebra rugăciune adresată lui Dumnezeu de umanitatea în suferință: Apără-ne, Doamne, de foamete, de ciumă și de război!”, precum și că secolele XIV și XV rămân în memoria europenilor drept războiului de „o sută de ani.”¹³

Epoca la care facem referire, considerată îndeobște ca sfârșit de Ev Mediu (mai precis, cel de al XV-lea secol), este pentru Europa și cea în care un șir de calamități, precum foametea, ciuma, omniprezentele războaie, jafurile și fărâdelegile de tot soiul, revoltele țărănești determină, împreună cu conștiința inexistenței unei contraponderi salvatoare, o acută criză spirituală și intelectuală. Mentalitatea oamenilor în suferință și perpetuă nesiguranță proiectează în conștiințe impresia prăbușirii unei lumi susținute de cei trei stâlpi care i-au asigurat viețuirea: sistemul seniorial, Biserica, marile edificii politice: Sfântul Imperiu și Bizanțul, însoțite de conflicte ce par insolubile. Toate aceste componente ale unei crize generalizate „zdruncină formele de credință religioasă și sistemele de gândire care exprimă reflectarea universului și a organizării sale.”¹⁴

Este cunoscută lunga epopee a conflictului dintre Papalitate și puterea seculară, periplul sinuos al luptei pentru supremație, dintre cei ce se consideră urmașii direcți ai Sf. Petru, ierarh primat, între ierarhii bisericii universale, cea catolică, episcopul din scaunul de la Roma, Papa și conducătorii politici – împărați, regi, prinți, duci, seniori et ejusdem farinae din epoca medievală europeană și universală, și nu vom insista.¹⁵ Împreună cu disoluția celor două imperii europene în care s-a divizat longevivul Imperiu Roman – cel germanic și cel bizantin – și cu ascensiunea flamboaiantă a celui Otoman, ajuns la porțile Europei Centrale prin permanente „lovituri de berbec” războinice, iată elemente constitutive ale unei crize ce va zgudui mentalitatea și va da naștere unor noi mișcări în gândire și acțiune, ce vor configura și edifica Europa modernă. Este vorba, se subînțelege, de: Umanism, Reformă, Contrareformă (termen mai puțin folosit ulterior), Renaștere, Luminism, dar și de lungul drum al nașterii – pe ruinele imperiilor – și al consolidării statelor naționale, așa cum le cunoaștem astăzi, pe întinsul pământurilor de la Mediterana și Adriatică – la Caspica, Marea Nordului și Marea Neagră, și de la Alpi și Apenini – la Urali. Nu vom putea trece cu vederea împrejurările, cu vaste repercusiuni asupra culturii și civilizației europene, clădite în perioade de flux și reflux, cu deschiderea lumii europene spre alte orizonturi, grație Marilor Descoperiri, legate de faimoase nume: Cristofor Columb, Magellan, Marco Polo, Amerigo Vespucci, Vasco da Gama, Alvarez Cabral, Francisco Pizzaro, Hernan Cortes etc.

Note:

1. Rodica Topor, Diaconu Florica și Georgeta Marghescu, *Cultură: Termeni și personalități. Dicționar* (București: Editura Vivaldi, 2000), 39-42, 57-59.
2. Detalii la Alexandru Tănase, *Cultură și civilizație* (București: Editura Politică, 1977), 48-91, 93-123. George Uscătescu, *Ontologia culturii* (București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1987), 5-79.
3. George Uscătescu, *Ontologia culturii* (București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1987), 69-79.
4. Apud. Rodica Topor, Florica Diaconu și Georgeta Marghescu, *Cultură: Termeni și personalități. Dicționar* (București: Editura Vivaldi, 2000), 77.
5. Serge Berstein și Pierre Milza, *Istoria Europei. Vol. 3: State și identități europene* (Iași: Institutul European, 1998), 123.
6. Florence Braunstein și Jean-François Pepin, *Rădăcinile culturii occidentale* (București: Editura Lider, s.a), 5.
7. Pierre Chaunu, *Civilizația Europei clasice* (București: Editura Meridiane, 1989), 18-19.
8. Peter Burke, *Renașterea Europeană. Centre și periferii* (Iași: Polirom, 2005), 5.
9. Victor Neumann, *Tentația lui homo europaeus. Geneza spiritului modern în Europa centrală și de sud-est* (București: Editura Științifică, 1991), passim.
10. Alexandru Husar, *Ideea europeană sau noi și Europa (istorie, cultură, civilizație)* (Iași: Institutul European, 1993), passim.
11. J.J. van Cuilenburg, O. Scholten și G.W. Noomen, *Știința comunicării* (București: Humanitas, 1998), 28-29.
12. Paolo Rossi, *Nașterea științei moderne în Europa* (Iași: Polirom, 2004), 7.
13. Berstein și Milza, *Istoria Europei*, 12-14.
14. Ibid., 30.
15. Marvin Perry, *Western civilization*, vol. I: To 1789 (Boston: Houghton Mifflin CO, 1990), 122-123. Notăm doar două detalii ce pot interesa subtextul problematic: a) etimonul prim al familiei lexicale derivate din "catholic" este grecescul katholikos=universal și b) supremația absolută –adică primatul episcopului de Roma, acceptat încă din anii triumfului acestei religii în Imperiul Roman – se bazează pe foarte frecventa invocare a deciziei conținute în Evanghelia după Matei, din Noul Testament-16.18, ce sună astfel: „Tu ești Petru și pe această piatră voi zidi Biserica Mea și porțile Locuinței morților nu o vor birui”. Se știe că numele Petru se leagă sub raport fonetic cu petra, în greacă: piatră, cu evidentă trimitere spre temelia zidurilor.

Bibliography:

- Berstein, Serge, and Pierre Milza. *Istoria Europei, vol.3: State și identități europene (secolul XIV - 1815)* [History of Europe. States and European Identities. From the XIVth Century to 1815]. Iași: Institutul European, 1998.
- Braunstein, Florence; Pepin, Jean-François. *Rădăcinile culturii occidentale* [Roots of Western Culture]. Bucharest: Editura Lider, s.a.
- Burke, Peter. *Renașterea europeană. Centre și periferii* [The European Renaissance. Centers and peripheries]. Iași: Editura Polirom, 2005.
- Canton, Norman F. *The Civilisation of the Middle Ages*. New York: Harper Collins Publishers, 1993.
- Caune, Jean. *Cultură și comunicare. Convergențe teoretice și locuri de mediere* [Culture and Communication. Theoretical Convergences and Mediation Places]. Bucharest: Cartea Românească, 2000.
- Cuilenburg, J.J. van, Scholten, O., and G.W. Noomen. *Știința comunicării* [Communication Science]. Bucharest: Humanitas, 1998.
- Chaunu, Pierre. *Civilizația Europei clasice* [The civilization of classical Europe] Vol. I. Bucharest: Editura Meridiane, 1989.
- Delumeau, Jean. *Civilizația Renașterii* [Renaissance Civilization]. Bucharest: Meridiane, 1995.
- Durant, Will. *Kulturgeschichte der Menschheit*. Band 5,6,7. Frankfurt am Main; Berlin; Wien: Verlag Ullstein GmbH, 1981.
- Fontana, Josep. *Europa în fața oglinzii* [Europe in Front of the Mirror]. Iași: Editura Polirom, 2000.
- Garin, Eugenio. *Omul Renașterii* [The Renaissance Man]. Iași: Editura Polirom, 2000.
- Husar, Alexandru. *Ideea europeană sau Noi și Europa (istorie, cultură, civilizație)* [The European Idea or We and Europe (History, Culture, Civilisation)]. Iași: Institutul European; Chișinău: Editura Hiperyon, 1993.
- Moles, Abraham. *Sociodinamica culturii* [Sociodynamics of Culture]. Bucharest: Editura Științifică, 1974.
- Neumann, Victor. *Tentația lui homo-europaeus. Geneza spiritului modern în Europa Centrală și de Sud-Est* [The Homo-Europaeus Temptation. The Genesis of Modern Spirit in Central and South-Eastern Europe]. Bucharest: Editura Științifică, 1991.
- Perry, Marvin. *Western civilization: A Brief History*, vol. I: To 1789. Boston: Houghton Mifflin CO, 1990.
- Rossi, Paolo. *Nașterea științei moderne în Europa* [The Birth of Modern Science]. Iași: Polirom, 2004.
- Tănase, Alexandru. *Cultură și civilizație* [Culture and Civilization]. Bucharest: Editura Politică, 1977.
- Topor, Rodica, Diaconu, Florica and Marghescu, Georgeta. *Cultură: Termeni și personalități. Dicționar* [Culture: Terms and Personalities. Dictionary]. Bucharest: Editura Vivaldi, 2000.
- Uscătescu, George. *Ontologia culturii* [Ontology of Culture]. Bucharest: Editura Științifică și Enciclopedică, 1987.